

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 274-175

© Віталій Докаш
(Чернівці)ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ЕСХАТОЛОГІЇ:
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті актуалізується необхідність дослідження есхатології та вивчення її структури. Проведена класифікація основних складових есхатології та зроблено їх структурно-функціональний аналіз. Визначена роль сотеріології як вчення про спасіння та центральної доктрини про мету і сенс життя віруючих.

Ключові слова: есхатологія, сотеріологія, цінності, смерть, пекло, небо, прихід Христа, воскресіння, суд, вічний стан, гесна, гадес, шеол, тартар.

Актуальність даної проблематики полягає в тому, що в період загострення соціальних, економічних, духовних криз та інших потрясінь, що якраз притаманне для сучасної цивілізації, активно пропагуються різноманітні віщування та прогнози щодо майбутньої долі людства, про близький всезагальний колапс, близьке світопредставлення. Мотиви кінця світу супроводжують історію постійно, для їх виправдання завжди знаходяться пророчі ознаки, які обґрунтовуються догматично.

Актуалізація чи підсилення настроїв, пов'язаних з пророкованим кінцем світу виникає саме тоді, коли розмивається віра, перестає працювати у переломні періоди історії система цінностей, відбувається секуляризація всіх сторін життєдіяльності соціуму. Оскільки цими проблемами займається есхатологія, як вчення про кінець земного існування людства та окремої людини через призму своїх складових, є сенс дати їх характеристику та визначити функціональну роль.

В контексті цього, **метою** даного дослідження постає аналіз структури есхатології та структурно-функціональний аналіз її складових.

До основних **завдань** роботи відносимо наступне:

1. Порівняльний аналіз основних визначень поняття «есхатологія»;
2. Визначення структурних компонентів протестантської есхатології та їх відмінності від загальнохристиянської;
3. Проведення структурно-функціонального аналізу тих складових есхатології, які є спільними для всіх течій протестантизму.

Рівень дослідження проблеми. Аналізом сутнісних характеристик протестантської есхатології займалися У.Грудем, П.Гопченко, П.Еннс, М.Еріксон, Т.Лейн, А. Маграт, Ч.Райрі, Г.Тіссен, які розробили дефініції та провели класифікацію провідних складових есхатології.

Питаннями «реалізованої есхатології» в їх протестантській інтерпретації займалися Ч.Додд, Р.Бульман та Ю.Мольтман.

Визначення функціональних характеристик структурних компонентів есхатологічних вчень здійснили Л.Беркхов, Н.Гайслер, Н.Галлі, С.Головащенко, С.Гортон, А.Каримський, Е.Кернс, А.Ліккі, Р.Роудз, І.Свенцицька, П.Кліффорд, Патрік де Лоб'є, Р.Парш, Р.Спрау, М.Тенні.

Постановка проблеми. На перетині II і III тисячоліть, у зв'язку з природними та соціальними катаклізмами, які набирають глобальний характер, активізувалися есхатологічні пророцтва про кінець світу. Як альтернатива, пропонується побудова нового світу – Царства Божого як єдиного виходу із цивілізаційної кризової ситуації. Цей новий суспільний вимір пропонується як ідеальна система управління із такими якісними характеристиками як рівність, справедливість, повнота матеріальна і духовна. Характерно,

що пророцтва такого характеру актуалізуються саме в перехідні періоди та періоди загострення соціальних протиріч, як це сьогодні є і в Україні.

Важливість цієї проблеми висуває на порядок денний нагальну необхідність дослідження феномену есхатологізму. Оскільки праць з цієї проблеми є немало, але відсутня класифікація основних складових есхатології та аналіз їх функціональності, ми дослідимо лише найбільш вживані дефініції вчення про кінець світу та запропонуємо авторську концепцію провідних складових протестантської есхатології і проведемо їх структурно-функціональний аналіз.

Есхатологія (з грецьк. *eschatos* – останній, *logos* – вчення), читаємо в „Релігієзнавчому словнику”, є релігійне вчення про кінцеву долю людства і світу. Основними складовими есхатології „Словник” визначає уявлення про Царство Боже (як небесне, так і земне), про Антихриста, воскресіння мертвих, страшний суд (Армагеддон), рай та пекло. Науковець А.Каримський акцентує увагу на тому, що це вчення про кінець земного існування людства і окремої людини, за яким слідує якісно інше буття – загробне життя, яке несе індивіду вічне блаженство, спасіння чи вічне страждання [8, с.12].

Виходячи із тлумачення терміну „есхатологія” – крайній, останній, дослідник Д.Гаєвський, у свою чергу, визначає її як вчення про прийдешній кінець світу, зміст земної історії, її логічне завершення, кінечну долю людини, як індивідуума і біологічного виду.

Близьке до вище наведених визначень ми знаходимо в „Теологічному словнику” – *есхатологія* – вчення про кінечну долю людини (включаючи смерть, воскресіння і посмертне існування) чи світу [19, с.1434]. Фахівець у галузі освітнього богослов'я Пол Еннс притримується подібних поглядів і називає есхатологію *доктриною останніх подій* і включає в неї такі структурні компоненти: смерть, небо, пекло, повернення Христа, воскресіння мертвих, суди, Тисячолітнє Царство, вічний стан [7, с.403-419].

Есхатологія, відзначає, наприклад, протестантський богослов Чарльз Райрі, – це богослов'я останніх речей і останніх подій. Відповідно предметом есхатології є завершення, фінал – як кінець світу, так і остаточна доля окремої людини. Есхатологія (доктрина, богослов'я майбутніх подій) включає в себе, за Ч. Райрі, наступні вчення: про воскресіння, про стан людини між смертю і воскресінням (межовий стан), про підхоплення церкви (забрання на небо), про другий прихід Христа, про Тисячолітнє Царство [14, с.523].

За іншим богословом – Міллардом Еріксоном, *есхатологія* також означає вчення про останні дні та події, яке займається дослідженням питань про кінець часу і завершення Божої діяльності у світі [21, с.969]. Богослов Уейн Грудем, відповідно, визначає *есхатологію* як вчення про прийдешні події [5, с.1231].

Дослідження великої кількості джерел і літератури свідчить, що єдиної точки зору відносно основних структурних компонентів есхатології як в релігієзнавців, так і в богословів не має.

Враховуючи, що проблема есхатології та її складових для релігієзнавців була актуальною лише в плані критики, а традиційні християнські напрями не надавали їй особливого значення, ми зосередимося на протестантських доктринах, для яких це вчення є засадничим. Для реалізації цього завдання звернемося до досліджень богословів, чий погляд концептуально співпадають щодо дефініції та провідних структурних компонентів есхатології.

Генрі Тіссен, наприклад, провідними вважає такі складові есхатології: другий прихід Христа, воскресіння, суди, Тисячолітнє Царство, завершальний стан (кінцевий суд, завершальне царство, нове творіння: небо і земля, Єрусалим) [20, с.337-403]. Міллард Еріксон, у свою чергу, до них зараховує наступні: прихід Христа, воскресіння, суд, Тисячолітнє Царство, остаточний стан [21, с.969-1050]. Уейн Грудем серед таких виділяє тільки 4-и: повернення Христа, тисячоліття (міленіум), кінцевий суд і вічне покарання, нове небо і нову землю [5, с.1231-1316]. Богослов Пол Еннс, поділяючи систему тлумачення останніх подій (днів) на дві категорії: а) загальноприйняті доктрини; б) дискусійні, до загальноприйнятих відносить такі компоненти: про смерть, повернення Христа (прихід), воскресіння мертвих, суди, небо, пекло, вічний стан. До дискусійних він відносить питання про Тисячолітнє Царство (аміленіалізм, постміленіалізм, преміленіалізм) [7, с.403-433]. Враховуючи таку розбіжність поглядів, ми запропонуємо свою типологію поглядів та

проведемо структурно-функціональний аналіз тих складових, які вважаються спільними для всіх протестантів: *смерть, пекло, небо, прихід Христа, воскресіння мертвих, суд, вічний стан*.

Проблемним для протестантської есхатології при тлумаченні феномену смерті є питання душі. Традиційний погляд, за Гайно Зоннемансом, можна представити так: душа після смерті відокремлюється від тіла, яке стає трупом та розкладається. Душа ж направляється до Бога, де вона насолоджується щастям перед повторним з'єднанням з тілом. При парусії (другому приході Христа) тіло буде повернено душі. Звідси, між смертю та остаточним оновленням існує посередній стан душі: щастя без тіла (згадаймо *нірвану*). Відповідно альтернативним в ряді напрямків протестантизму є вчення, що душа умирає разом з тілом (наприклад у адвентистів і єговістів) [17, с.40-41, 50].

Протестанти визнають реальність *смерті*, маючи на увазі фізичну смерть тіла, а не душі. Тіло може померти, вважають вони, а душа, основа життя людини – продовжує існувати. Для виправдання такого статусу душі протестанти використовують грецьке слово *psyche* (душа життя). Звідси – робиться таке визначення смерті: це закінчення фізичного життя через відділення душі від тіла. Оскільки, кажуть вони, тіло людини було створено з пороку земного, при смерті воно повертається до землі. При цьому біологічна смерть не вважається повним знищенням. Для віруючої людини смерть означає „бути відсутнім від тіла та бути разом з Господом” [7, с.403-404]. Смерть, за протестантською есхатологією – „останній ворог”, який „знищиться”, і який остаточо буде переможений в кінці (Об. 20:14). Тому віруючі не бояться смерті і відносяться до неї як до сну, від якого проснуться під час воскресіння. Щодо стану мертвих, то він подається як перебування в *шеолі*, тобто в могилі, чи в підземному царстві. Існування – в шеолі – це не життя, шеол – це країна мовчання.

Еквівалентом євр. *шеол* є поняття *гадес*, яке позначає місце покарання (Мт.11:23; Лк.10:15; 16:23), стан смерті, у який переходять як віруючі, так і невіруючі (Мт.16:18; Дії 2:27, 31; Об.1:18; 6:8; 20:13, 14). Воно означає смерть, або владу смерті. Це місце мук після смерті для проклятих (Лк. 16:23).

В цілому ж протестанти виходять з того, що смерть носить потрійний характер: а) *фізична смерть* (відокремлення душі від тіла); б) *духовна смерть* (відокремлення душі від Бога – гріхопадіння); в) *вічна смерть* (есхатологічна, в кінці часів як закинення разом з пеклом в озеро вогняне) [20, с.194-195].

Ще однією складовою есхатології є поняття „*пекло*”, яке у грецькій та європейській мовах має синоніми *шеол, гадес, геєна, тартар, безодня* для описання смерті або вічного покарання. Пекло, у протестантській есхатології – це, у першу чергу, відсутність Бога, воно вічне (за виключенням єговістів і адвентистів). Слово *шеол*, яке зустрічається у Старому Завіті 65-ть раз в значенні могила, пекло, безодня у протестантському розумінні означає місце мертвих, куди після смерті переходять усі люди, – як праведники, так і злі [16, с.11]. Поняття „пекло” має два значення: 1) стан, в якому перебувають всі померлі; безтілесне існування; 2) місце покарання померлих грішників. Це межовий стан до воскресіння і остаточного суду. Новий Завіт подає пекло у двох різновидах: а) померлі праведні у Господі знаходяться в раю або рядом з Господом у верхній частині пекла (Об. 6:9); б) нечестиві духи та неправедні утримуються в кайданах на знак покарання в *тартарі* – нижній частині пекла. За протестантською есхатологією, після приходу Христа пекло віддасть померлих для воскресіння і суду (Об. 20:13). Подальша доля померлих така: для праведних – вічність; Сатана, Антихрист, смерть разом з пеклом будуть закинуті в *геєну* – місце остаточної помсти Бога. Пекло, таким чином, має обмежене існування, геєна – вічний період мук [6, с.34-35].

Слід зазначити, що новозавітна концепція поняття *геєни* має ряд значень: 1) місце для грішників; 2) місце помсти; 3) місце остаточного ув'язнення і відокремлення від праведних; 4) місце страждань. В контексті розвитку вчення про пекло та геєну, виникла доктрина *анігіляціонізму* яка передбачає три точки зору: а) повне знищення (взяли на озброєння адвентисти і єговісти); б) вічне покарання; в) повне покарання, як вічне небуття [6, с.229-231]. Поняття *тартар* (tartarus), яке зустрічається лише в 2 Пет.2:4, – означає підземну безодню, де, згідно „класичній міфології” каралися непокірні боги та інші істоти. Слово

безодня (грецьк. *adussos*), означає „бездонна” і перекладається як „впадина” (яма) – це в’язниця для демонів. Сюди, за есхатологічною концепцією, буде вкинений на одну тисячу років при другому приході Христа – Сатана, як цар над демонами (Об.20:1-3).

Для описання вічної кари поняття пекло застосовується і в інших назвах: „вогонь незгасний”, „вогняна піч”, „зовнішня темрява”, „вічна погибель”, „озеро вогняне”, „муки вічні” і „позбавлення Божої присутності”. Вічну погибель протестанти трактують не як знищення, а як відокремлення від Бога, як втрату найвищої цінності [16, с.11-12]. Термін перебування в пеклі, в протестантському розумінні, – поки є Бог, доки існують небеса. Як вважають протестанти, реальність пекла підтверджується Писанням. Існування пекла, згідно Писання, вимагає: а) Божа праведність; б) Божа любов; в) людська гідність; г) суверенність Бога. Існування пекла передбачається розп’яттям Христа [7, с.407-409].

Проблема межового стану між смертю і воскресінням є для протестантів достатньо непростою. Згідно узагальненій есхатологічній концепції, смерть – відокремлення душі (нематеріальної складової) від тіла. Тіло тліє в могилі до воскресіння; нематеріальна ж частина – душа перебуває в пеклі. Протестанти розрізняють стан душ померлих трьох типів: 1) в шеолі знаходяться душі неспасених старозавітніх часів до часу загального воскресіння; 2) там же знаходяться душі неспасених новозавітного часу до кінця тисячоліття (це місце вічних мук); 3) душі спасених старозавітного часу спочатку перебували у верхньому відсіці шеолу, а після смерті Христа їх душі знаходяться в раю, куди попадають душі і інших спасених [14, с.621-625].

Іншим есхатологічним поняттям, альтернативним пеклу, є „небо” як домівка віруючих та місце, де зустрінуться близькі і родичі, померлі в Христі [2, с.669-674]. У Біблії поняття „небо” застосовується у трьох варіантах: *атмосферне небо* – оболонка, яка оточує землю; *астрономічне небо* – простір у якому розташовані Сонце, Місяць, зорі та планети; *місце перебування* Бога, або те, що ап.Павло називає „третім небом”. Це небо вважається особливим місцем, де перебуває Господь. Саме на цьому небі, на думку протестантів, Бог сидить на Своєму престолі; із неба Бог посилає суд, з неба також приходять Божі благословіння, Господь сходить з неба. Вважається, що старозавітні святі після смерті також пішли на небо, куди у теперешній вік Церкви віруючі після смерті одразу ж потрапляють у Божу присутність. Останнє, як ми думаємо, скоріше всього, слід розуміти як запис у „Книгу життя” [18, с.350].

За У.Елвеллом, під словом небо (грецьк. *Ouranos* – буквально „те, що піднято”), що зустрічається в Новому Заповіті 284 рази, слід розуміти два взаємопов’язаних поняття – фізичну реальність поза землею та духовну – в якій перебуває Бог. Фізичний стан неба вважається формою реалізації трансцендентності Бога; духовний – есхатологічна перспектива для віруючих, які мають небесний статус – нинішній і майбутній [6, с.611-614]. Тому небо також вважається місцем Нового Єрусалиму, під яким розуміється стан вічності (Об.20), вічне небо, адже кінцеве вічне місце проживання для віруючих якраз описується як „нове небо” і „нова земля”. Вони прийдуть на зміну попереднім небу та Землі, знищеним вогнем, оскільки ті були місцем панування ангелів та людей, які повстали проти Бога.

Найбільш узагальнену характеристику поняття *небо* ми знаходимо у Х.Вітке. Це – Божа оселя, „Небесне царство” (Мт. 3:2; 4:17); це місце, де перебувають спасенні – рай сопричастя людей з Богом; це мета віруючого. Початком неба, за цією концепцією, є перемога Христа над смертю. Небо досягне свою повноту разом із сповненням *усіх речей* під час другого приходу Христа, Його суду та загального воскресіння. Небо – це, за Вітке, спільнота осіб. Однак небо, в першу чергу, не місце, а з’єднання з Богом [17, с.50-52, 71].

Центральною ланкою протестантської есхатології, яка пов’язана з майбутніми подіями, як ми думаємо, можна вважати явище *другого приходу Христа*, доктрина про який згадується у Новому Завіті понад 318 раз. Оскільки на неї віруючі покладають всі надії, Дж. Бойс називає її „практичною доктриною” [2, с.661-662]. Слово *парусія*, яке найчастіше зустрічається в грецькому оригіналі Біблії для позначення другого приходу Христа, в своєму мирському змісті означає прибуття важливої особи з офіційним візитом. Поряд з ним застосовуються слова

епіфанея – „з’явлення” і *апокаліпсис* – „об’явлення” [16, с.47]. Термін „*парусія*” означає як прихід так і присутність Христа. Вважається, що парусія присутня в теперішньому, але реалізується в майбутньому [18, с.321-329]. Новий Завіт подає це явище з точки зору реалізації ряду обітниць як есхатологічної мети: 1) воскресіння та народження вдруге; 2) прощення через Христа; 3) дар вічного життя віруючим в Христі [6, с.1164-1166].

У більшості, серед протестантів немає розбіжностей, окрім деталей, щодо розуміння другого приходу Христа. Головними у цьому явищі для них можна вважати наступні аспекти. Прихід буде буквальною, фізичною подією, вершиною спасіння, адже „обрані” будуть взяті на небеса і отримають безсмертні тіла. Це також утвердження нової землі та нового неба [7, с.409-410].

З другим приходом, в контексті есхатології, пов’язується воскресіння померлих у Христі (1Кор.15:23; 1Фес.4:16) та день Великого суду (1Кор.4:5, 3:13; 2Кор.5:10). Богослови пов’язують з другим приходом Христа початок останнього періоду існування світу та початок нового через воскресіння. Враховуючи, що вчення про *воскресіння* обіцяє перемогу над смертю та отримання нового тіла, воно вважається другою доктриною останніх днів.

Зауважимо, що доктрина *воскресіння* є однією з найактуальніших проблем протестантської есхатології. Тому ми звернемося до її аналізу в інтерпретації сучасних сотеріологів. Так, Браян Делей, наприклад, переконаний, що ідея спасіння (через воскресіння) була дуже розповсюдженою ще в ранній церкві. Проповідники та письменники ранньої церкви разом з апостолами, зауважує він, поєднували воскресіння „всякого тіла” з очікуваним приходом Христа (Дії 4:2), коли відбудеться суд над цілою історією. Апостольські отці та апологети, впевнений він, уже з II століття поміщали надію на воскресіння померлих серед типових і нормативних переконань християн. Це ж стверджував у своєму трактаті „Про воскресіння померлих” на початку III століття Тертуліан. Августин, двома століттями пізніше, назвав надію воскресіння „характерною ознакою християнської віри” [17, с.14-20].

Вважається, що патристична дискусія на тему надії на воскресіння найкраще розвинулася в Августина і Григорія Ниського; автори, які прийшли після них задовільнялися лише, переважно, повторенням і систематизацією їхніх візій [17, с.24-27]. Такий підхід дозволяє Браяну Далею зробити наступні висновки: 1) починаючи від найраніших патристичних творів, надія на воскресіння тіла розуміється як інтегральна частина віри в Ісуса як воскресаючого Господа; 2) воскресіння в ранньому християнстві розуміється як спасіння церкви, а не окремої особи; 3) у патристичному богослов’ї існує певний парадокс: а) з одного боку, це тріумфальна трансформація людства; б) з іншого – прелюдія до вічних мук осуджених людей; 4) другим парадоксом є те, що тіло після воскресіння стає ідентичним старому і в той же час воно є духовним; 5) остаточно воскресіння одиниць може відбутися тільки спільно в кінці (*eschaton*) цього процесу у контексті цілковитої трансформації матеріального всесвіту. Історія „втілення” тут відноситься до кінця людської історії. Звідси, отримання нетлінного безсмертного тіла (1 Кор. 15:53) є серцем християнської есхатології [17, с.29-30].

Богослов Х.Вітке, посилаючись на 1 Кор. 15:17, стверджує, що Христове воскресіння є серцем, центром і стрижнем християнського вчення про людину та її спасіння, адже Христове воскресіння є остаточною перемогою над смертю. Віра у воскресіння, запевняє ще один богослов – Клавде Дагенс, неподільно пов’язана з вірою у Христа та вченням, що людина є цілісною, поєднанням душі і тіла. Згідно християнській логіці, за його концепцією, відкидання ідеї воскресіння тіла означає піддання сумніву Божої спроможності відновлення всесвіту. Тому воскресіння Христа вважається передумовою загального воскресіння [17, с. 49, 101-107].

Ми вважаємо, що узагальнено протестантська концепція воскресіння базується на таких постулатах: 1) Ісус є воскресінням і життям; 2) віра у воскресіння покладається на свідчення про воскресіння Христа; 3) воскресіння передбачає почерговість: Первісток Христос, потім ті, що у Христі; 4) умовою воскресіння є лише віра; 5) воскресіння є духовне, досконале

народження [1, с.164-168]. Взагалі ж, вважається, що тільки в Христі і через майбутнє воскресіння люди досягнуть повноти есхатологічного життя, позбувшись смерті. Таким чином, воскресіння – це заключна частина есхатологічного спасіння [13, с.965-969].

Можливість відродження після смерті ряд протестантських богословів захищають, посилаючись на енергетичну концепцію матерії, що близька до традиційної концепції Духа як сили й енергії. І тоді все стає на свої місця: Святий Дух, як енергетичний засіб відроджує плоть і свідомість померлої людини. Це доповнюється іншою концепцією – „структури”, згідно якій нове (тіло) можливе за рахунок іншого впорядкування старих елементів розпалої плоті. Взагалі ж, питання ставиться наступним чином: „ми не знаємо як відбувається перехід від людини, що живе у світі, до воскреслої людини”. Тобто тут слід покладатися на віру у те, що пропонує святе Писання [17, с.132-135].

Воскресіння, як і вічність, тісно пов'язане з поняттям „суди”, яке у свою чергу пов'язується з поняттями „День Господній” або „той День”. Під поняттям „*День Господній*” або „*той День*” в есхатології розуміється день чи момент, коли Бог втрутиться в людську історію для суду чи спасіння. У Новому Завіті „День Господа” інтерпретується як „День Ісуса Христа” і пов'язується з судом (біди – невірним; церкви – вічність) [19, с.260-264].

Посилаючись на Йоїла 2:28-32 та Мал. 4, Ф. Рінекер і Г.Майер зазначають, що у вченні про День Господній слід акцентувати увагу не на суді, а на ідеї спасіння, виходячи із такої концепції: Суд – другий прихід Христа – прихід Царства Божого на землю [1, с.232-233]. З точки зору Писання, судити – означає „встановлювати” чи відновлювати справедливість. Тому судящий Бог в есхатології – захисник гонимих вдів і сиріт. Він потрібен для спасіння людства, а не його знищення. Без суда – спасіння неможливе (щоб відокремити світло від темряви, добро від зла) [18, с.345].

Для завершення суду в есхатології існують „судні часи”. Новий Завіт класифікує суди на дві категорії: 1) над народами. Час цього суду співпадає з останнім судом над мертвими під час другого приходу Христа; 2) суд над мертвими. З цим судом пов'язується початок повної перебудови всесвіту, коли виникнуть „нове небо” і „нова земля” (Об. 21). Вершити його повинні Христос і обрані за ділами згідно „Книгам” [9, с.66]. Можливість спастись – занесення в „Книгу життя”. Інакше вирок – прокляття [1, с.955-956]. Покарання невірних протестанти позначають поняттям „*відокремлення*”, яке передбачає стан раніше визначеними нами поняттями: гадес, пекло, геєна [18, с.346-350]. У.Елвелл пропонує щодо „суду” застосовувати два новозавітні значення: нинішній (запис в „Книгу життя” справ віри) і прийдешній (вирішення долі згідно справам віри) [6, с.1023].

Есхатологія, по своїй суті, втрачає для віруючих сенс, якщо мати на увазі лише її апокаліптичний аспект, не зачіпаючи сотеріологічний (спасительний) її момент. Тому ми відзначимо, що проблема спасіння є однією із основних в протестантській есхатології, яка власне і передбачає кінець світу, але разом з тим, початок нового життя для вибраних. Для цього доцільно проаналізувати сотеріологічну доктрину протестантів, як вчення про спасіння. Якщо узагальнити різноманітні конфесійні концепції сотеріологічного характеру, то основним моментом, який простежується в них, є тема знаходження шляхів вирішення сенсобуттєвої проблеми людини через її віру у майбутнє ідеальне суспільство. Умовно цей ідеал можна виразити, як ми думаємо, поняттями: „рай”, „Небесне царство”, „Небесний Єрусалим”, „нове небо” „та „нова земля”. Власне тут ми бачимо спробу реалізації однієї із функцій релігії – ілюзорно-компенсаційної, або як про це говорив відомий релігієзнавець Б.Лобовик – „подолання земної втраченості”. Людина, зауважує він, абстрагуючи власні смисли й переносючи їх на інші „значення”, створює такі фантастичні образи жаданого, які відіграють роль ідеалу, що заперечує невірні стани. Виповнювальне релігійне відношення гносеологічного й психологічного, на думку Лобовика, є пошуком такого належного, в якому втілюється уявлення про добро, справедливість, свободу, милосердя, любов тощо [10, с.4-5].

Реалізація цих смислових цінностей власне і постулюється сотеріологією, яка визначає земний шлях віруючого в очікуванні майбутніх вічних блаженств.

Сотеріологія (від грецьк. *soterion* – спасіння і *logos* – вчення) – вчення про спасіння, частина богослов'я, що тлумачить питання про умови, шляхи та засоби спасіння [15, с.313]. Фундаментальною ідеєю, яка втілена в латинському слові *salvati*, грецькому *soteria* і від яких походить термін „сотеріологія” є поняття „спасіння” або „позбавлення людини від чогось зловісного чи страшного” [3, с.164]. З протестантської точки зору – це роздуми або вчення доктрини спасіння [7, с.693]. Релігійне поняття спасіння означає вище блаженство, дароване віруючим Богом за умови виконання ними вимог і настанов, що приписуються церквою від його імені. Ідея спасіння – одна з головних засад релігійної моралі, її тлумачення проблеми мети і сенсу людського життя [15, с.316].

Чому протестанти називають спасіння основною смислоробливою цінністю особи, основою віри? По-перше, визнаючи факт воскресіння Христа, віруючі впевнені у своєму воскресінні через викупну жертву Христа (Рим. 8:11). По-друге, віруючим після воскресіння обіцяється спочатку життя в ідеальному Тисячолітньому Царстві, як вершина мрій та компенсація за земну втраченість (Об. 20:4). По-третє, сотеріологія переконує у можливості отримання остаточної нагороди – життя вічного на „новій землі” та під „новим небом”, що власне і є завершенням процесу спасіння (Об. 21) [11, с.228].

Порівняльний аналіз основних визначень протестантської есхатології та її структурних компонентів дозволяє зробити ряд **висновків**:

1. Одностайності щодо єдиного визначення есхатології у протестантів немає; спільними є уявлення, що це вчення про кінець земної історії та початок нової. Загальноприйнятими структурними складовими вважаються: смерть, пекло, небо, прихід Христа, воскресіння мертвих, суд, вічний стан;

2. Протестанти визначають реальність смерті як фізичну смерть тіла. Смерть у протестантській есхатології має три значення: фізичну (відокремлення душі від тіла); духовну (відокремлення від Бога – гріхопадіння), вічну (закинення в озеро вогняне в кінці часів). Для позначення смерті протестантами використовуються поняття: пекло, шеол, гадес, геєна, тартар;

3. Центральною ланкою протестантської есхатології є доктрина другого приходу Христа, яка знаменує собою кінець земного світу та перехід до царства вічності ;

4. Серцем і стрижнем протестантського есхатологічного вчення є доктрина воскресіння, яка має подвійний характер за періодичністю: для життя та для смерті; періодичність воскресіння – перше (для віруючих); друге (воскресіння осуду);

5. Умови, шляхи, засоби наслідування вічності як мети і сенсу життя визначає сотеріологія – вчення про спасіння.

Література

1. Библиейская энциклопедия Брокгауза / Фронц Риникер, Герхард Майер. – Christliche Verlagsbuchhandlung Paderborn, 1999. – 1088 с.
2. Бойс. Дж.М. Основы христианской веры. Содержательное и доступное богословие / Дж.М.Бойс. – К.: Богословская семинария, 2001. – 703 с.
3. Всемирная энциклопедия: Религия / Гл.ред. М.В.Адамчик: Гл.науч.ред. В.В.Адамчик и др.: Мн.: Современный литератор, 2003. – 832 с.
4. Гайслер, Норман Л. Энциклопедия Христианской Апологетики / Норман Л., Гайслер. – СПб.: Библия для всех, 2004. – 1184 с.
5. Грудем Уэйн. Систематическое богословие: Введение в библейское учение: Пер. с англ. – СПб.: Мирт, 2004. – 1453 с.
6. Евангельский словарь библейского богословия / под. ред. Элуелла Уолтера: В 2 т. – СПб: Духовное возрождение, 2002. – Т.2. – 1232 с.
7. Еннс Пол. Підручник з богослов'я: Пер. з англ. – Львів, Благовісник Галичини, 2003. – 758 с.
8. Каримский А.М. Теология истории и реальность: К критике протестантской эсхатологии / А.М.Каримский. – М.: Знание, 1985. – 64 с.
9. Клиффорд П. Последнее время: История вопроса: Пер. с англ. – СПб.: Мирт, 2000. – 219 с.
10. Лобовик Борис. Релігія як феномен і категорія релігієзнавства / Борис Лобовик // Українське релігієзнавство. – К.: Українське релігієзнавство, 1999. – №4. – С. 3-12.
11. Мензіс В.Вільям, Гортон М.Стенлі. Біблійні доктрини. П'ятидесятницький погляд / В.Вільям Мензіс, М.Стенлі Гортон. – Спрінгфілд, Міссурі, США, 1999. – 332 с.
12. Новый Библиейский словарь: В 2 ч. - Ч.1. Библиейские персонажи: Пер. с англ. – СПб., 1999. – 440 с.

13. Новый Библейский словарь: В 2 ч. - Ч.2. Библейские реалии: Пер. с англ. – СПб.: Мирт, 2001. – 1014 с.
14. Райри, Чарльз К. Основы богословия / Чарльз К., Райри. – М.: Духовное возрождение, 2000. – 656 с.
15. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А.Колодного і Б.Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
16. Роудз Рон. Популярная Библейская Энциклопедия / Рон Роудз. – Александрия: Ездра, 2006. – 277 с.
17. Сопричастя. Есхатологія. – Львів: Свічадо, 1997. – № 3. – 135 с.
18. Стагг Френк. Богословие Нового Завета / Френк Стагг. – К.: Киевская богословская семинария, 1999. – 381 с.
19. Теологический энциклопедический словарь под редакцией Уолтера Эллвела. – М.: Духовное возрождение, 2005. – 1488 с.
20. Тиссен Генрі Кларенс. Лекції з систематичної есхатології / За редакцією Вернона Д. Дерксена. – Едмонтон, Канада, 2001. – 439 с.
21. Эрикссон Миллард. Христианское Богословие / Миллард Эрикссон. – СПб: Библия для всех, 1999. – 1088 с.

Vitaly Dokash

The main components of the Protestant eschatology: structural and functional analysis

In this article, the need for updated research eschatology and the study of its structure. The classification of the main components of eschatology and made their structural and functional analysis. The role of soteriology as the doctrine of salvation and the central doctrine of the purpose and meaning of life believers.

Keywords: eschatology, soteriology, values, death, hell, heaven, the coming of Christ, resurrection, judgment, eternal state, gehena, gades, sheol, tartarus.

Надійшла до редакції 3.10.2014 р.